

Nyare litteratur av intresse för språkvårdsarbetet

DANMARK

Af *Henrik Galberg Jacobsen (HGJ)*, *Jørgen O. Jørgensen (JOJ)*
og *Pia Riber Petersen (PRP)*

Andersen, Erik: Almen og dansk fonetik. Akademisk Boghandel, Århus [1973]. 180 s.

Dette kompendium er tænkt anvendt til begynderundervisning i fonetik ved universitetet i Århus og ved Danmarks Lærerhøjskole. Bogen rummer en indføring i morfologi udover de områder som fonetik almindeligvis omfatter. Efter hvert kapitel er der fyldige opgaver, og bogens tilrettelæggelse i øvrigt gør den velegnet til selvstudium.

Der er litteraturhenvisninger til hvert kapitel, og oversigter over det internationale lydskriftssystem og den lydskrift der er benyttet ved gennemgangen af lydtyperne, men der mangler et stikordsregister. *PRP*

Andreasen, Joan mfl.: Skarrild maj 1972. En sociologisk-statistisk undersøgelse af forholdet mellem vestjysk og rigsdansk i Skarrild. Udsendt af Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning ved Aarhus Universitet [1973?]. Duplikeret. 136 s.

Formålet med undersøgelsen, som er foretaget af et kollektiv med professor Kristian Ringgaard som inspirator, er at belyse nogle af de faktorer der har indflydelse på dialekternes forsvinden. Arbejdsmetoden og bearbejdelsen af materialet ved hjælp af databehandling er interessant.

Man opstiller 5 forskellige dialekttræk som er karakteristiske for undersøgelsesområdet og tester forsøgspersonerne mht. hvilke af disse træk de bruger, og hvilke de mangler. Man

undersøger om forsøgspersonerne bruger disse træk i forskellige sociale situationer, fx på arbejdspladsen, i hjemmet, sammen med ældre osv. Iagttagelserne om sprogbrugen korreleres med alder, fødested, erhverv, tidligere bosted og uddannelse. *PRP*

Bang, Jørgen: Sproget og livet. Gyldendal, København 1974. 155 s.

Femte samling af Jørgen Bangs ugentlige artikler om sproglige spørgsmål i Berlingske Tidende (1.—3. samling er omtalt i Sprog i Norden 1970, s. 162; 4. samling i Sprog i Norden 1972, s. 109). Fremstillingen er som i de tidligere samlinger redelig, underholdende og letlæst. Med register. *HGJ*

Basil Bernsteins Kodeteori. Et udvalg af hans artikler om sprog, socialisering og kontrol, redigeret og med indledning af Jan Enggaard & Kirsten Poulsgaard. Chr. Ejlers' Forlag, København 1974. 216 s.

De to redaktører har udvalgt og oversat en række artikler af sociolingvisten Basil Bernstein. Artiklerne handler om sprog der er socialt bestemt, og kritiserer pædagogikkens og uddannelsens forsøg på at nedbryde disse sprogskel. Bogen indledes med en 18 sider lang indføring i Bernsteins teori om restringerede og elaborerede koder og disse koders klasse-tilhørsforhold.

Hver artikel indledes også af redaktørerne. Bogen har fyldige litteraturhenvisninger, stikordsregister og en ordliste hvor de sværeste ord forklares. *PRP*

Bjerrum, Marie og Anders: Ordbog over Fjoldemålet. Bind 1 (a—k) og 2 (l—å). Udvalg for Folkemaals Publikationer. Serie A. Nr. 26.1 (=Nr. 449 i Universitets-Jubilæets danske Samfunds skriftserie). Akademisk Forlag, København 1974. 345 s. + 348 s.

Ordbogen omfatter det appellativiske ordstof i dialekten i Fjolge sogn nordøst for Husum i Sydslesvig, optegnet fra 1850erne til 1930erne (dialekten har været uddød i mere end en menneskealder). Foruden den alfabetiske del indeholder ordbogen en grammatik over Fjoldemålet. *HGJ*

Brink, Lars og Lund, Jørn: Udtaleforskelle i Danmark. Aldersbestemte — geografiske — sociale. Gjellerup, København 1974. 113 s.

Med denne bog er der givet en fyldig beskrivelse af danske udtaleforhold i nyere tid. Bogen rummer en mængde stof, den er velskrevet og morsom, og den er holdt i en lidt provokerende tone, så dens formål "at skærpe læserens iagttagelse over for det talte sprog" nok skal opfyldes.

Talesproget har efter forfatternes mening i de sidste 50 år ændret sig så gennemgribende som aldrig før. Det er ikke fuldstændig upåagtet af den almindelige sprogbruger, men dennes forklaringer, som fx kommer til udtryk gennem læserbreve og lignende, om at det er forfladigelser eller skriftsprogs-påvirkninger tager forfatterne afstand fra med henvisning til sprogbrugerens indskrænkede subjektivitet og iagttagelsesfelt.

Det fri samtaleprog er materialet og de lydlige kilder kan føre os tilbage til personer født i 1840. Materialet består af 25 meddelere pr. tiår i perioden 1840—1955. Årstal i bogen refererer til meddelerens fødselsår — ikke til optagelsens år.

En rigsmålsform definerer de to forfattere som en udtaleform der er udbredt over hele riget og altså ikke lokaliserbar. Det siges at rigsmålstalende personer i praksis kun findes blandt personer der er opvokset i København eller på Sjælland. Derved bliver også rigsmålet lokaliserbart, som Brink & Lund selv gør opmærksom på. Man har to rigsmål: et der er korreleret med høj social status (det kaldes "h-rigsmål") og et der er korreleret med lav social status ("l-rigsmål"). Endvidere markeres også en regional variation: h-sprogtalende omfatter h-københavnsk og h-provinsielt og tilsvarende for l-sprog. Det er klart og vældig godt at præcisere disse variable. Men så indføres termen *provinsfarvet rigsmål*, der karakteriseres ved at det "omfatter mange grader af lokalsprog". Hvordan hænger det sammen med de øvrige definitioner? Et sted senere i bogen fortæller forfatterne om en person der selv mente at tale rigsmål, og hvis omgangskreds aldrig havde antastet ham som ikke-rigsmålstalende. Forfatternes "jyde-detektor" havde afsløret ham som jyde. Man kunne godt tænke sig nærmere oplysninger om denne "jyde-detektor".

Det virker i øvrigt pudsigt at der skal specialister til at afsløre "rigsmålstalende jyder". Om materialet, om arbejds-metoder og om nærmere uddybning af terminologien henviser forfatterne til "vores lydhistorie" — et værk der endnu ikke er udkommet, men som nok skal vise sig at være ligeså spændende som dette.

Forfatterne gennemgår en række lydlige udviklinger i mo-derne rigsmål. Man lægger for med læserbrevsskribenters ynglingsemne: de danske a'er — og læseren bliver kureret for at bruge a'er som kriterium for det danske sprogs for-fladigelse.

Af de mange udviklinger der omtales er æ-assimilationen nok en af de mest gennemgribende og en udvikling der får betydning for sprogets struktur. Forfatterne siger at der ved denne assimilation sker et svind af svagtryks-æ, men der sker ikke fuldstændig assimilation; stavelsesantallet opretholdes, selv om lyden forsvinder. Det vil sige at ordet *koen* ikke udtales med [ə], men det falder heller ikke sammen med navnet *Cohn*. Reglen for assimilation siges at være simpel: [ə] assimileres med den mest sonore nabolyd. Der assimileres forskelligt efter lang og kort vokal. Efter lang vokal er det konsonanten foran [ə] der bliver stavelsesdannende; efter kort vokal får man identisk stavelsesdannende konsonant. Eksempler: *pæne*: [pæ'nə]; men *penne*: [pænnə] og *kile*: [ki'lə]; men *kilde*: [kil]. Hvor vi ellers tydeligt får at vide hvordan lyd-udviklingerne lyder, gives der ikke her noget præcist udtryk for hvordan disse notationer skal forstås. Menes der virkelig at man kan høre to forskellige n'er i *penne*, et almindeligt og et stavelsesdannende eller betyder det længde som ellers normalt noteres med længdeprik? Til belysning af denne uklarhed kan det nævnes at i et afsnit der handler om vokalise-ring af [r] siges det at [r] forsvinder når det står efter konso-nant, men giver erstatningsforlængelse på den forudgående konsonant, fx *skulder* [sgulɔ] men *skuldre* [sgul'ɔ]. Det med-fører at man er nødsaget til at regne med lange vokaler og lange konsonanter i dansk; noget man nok i visse tilfælde tidligere har erkendt (fx Jespersen: Modersmålets fonetik, 1934, § 9.5.2.), men aldrig accepteret på det fonologiske plan.

Det klassiske eksempel når dette diskuteres, er udtalen af *bonde-bundne-bundene*. I overensstemmelse med bogen her udtales *bonde*: [bån̥]; *bundne*: [bån̥*ə]; *bundene*: [bån̥ə]. I almindelighed er man vist enig om at *bonde* adskiller sig fra de to andre, men at *bundne* og *bundene* falder sammen. Men her synes at være en forskel.

Hvis nabolydene til [ə] er ustemte konsonanter kan der ikke ske assimilation og der sker et regulært stavelsestab, fx *huske*: [husgə] bliver til [husg]; *passé* bliver til [pas]. Og en række enstavete og tostavete ord falder sammen. Andre lydudviklinger bevirker at fx *kaos*, *kæres*, *kages* og *kærres* falder sammen — udviklinger der vil blive betragtet som chokerende, og måske også vil blive benægtet; der er ingen tvivl om at bogen vil vække debat.

Hvor mange belæg er der nu på de forskellige nyudviklinger, kunne man spørge sig selv? Man får ofte et indtryk af det, men klart er det ikke altid. Hvor hyppig er udtalen [so'-'dso'nso, 'a'd] for det skrevne *cotton coat* i l-sproget? Og vel næppe alle vil acceptere *typisk* [ty'bisg] eller *Lissy* og *Villy* med [y] i stedet for [i] som h-rigsmålsudtaler som forfatterne gør det. Og det er her man savner "vores lydhistorie".

I hvilken retning går lydudviklingerne? Forfatterne finder kun én retning: væk fra skriftsproget. Kløften mellem "talesprog og skriftsprog" er stor og bliver stadig større. De udtaler der i almindelighed er blevet forklaret som tilnærmelser til skriften, fx *kirke* og *virke* med [i] i stedet for [e], *agurk* med [u] istedet for [o], afvises af forfatterne som eksempler på skriftsprogspåvirkninger. Et argument er fx at *birkes* og *kirtel* som tidligere havde [e] og nu har [i], på overgangstidspunktet for udviklingen "normalt" stavedes med *e*. Skriftens påvirkninger er få og uvæsentlige undtagelser til den generelle tendens. En gennemgående forandring er fx den ovennævnte æ-assimilation, og hæmmelydene [q], [ð] og [r], der nu i bedste fald er andetled i diftonger, i værste faldet bort.

Til gengæld mener forfatterne at skriftens påvirkning på *opfattelsen* af talesproget, fx ved øvelser i transskription, er stærk; man taler om "skriftens spændetroje". Det er der jo ikke noget mærkeligt i; man har bygget på et håb om en vis

overensstemmelse mellem tale og skrift — men det forkastes altså af forfatterne.

I et kapitel om “fonetisk besjæling” gør de to forfattere op med den udbredte overtro at man kan slutte noget fra en persons udtale til hans sjæleliv. Betegnelser som “ekspeditrice-dansk”, “hellerupsk” eller fænomener som det sprogligt at snobbe opad eller nedad afvises kategorisk. Kun meget få ændrer udtale når de er blevet voksne, og det kun hvis de skifter sprogligt miljø.

Og i et næsten for grundigt afsnit får man aflivet korrekthedsbegrebet, og erstattet det med et andet: hensigtsmæssighedsbegrebet.

Bogen kan varmt anbefales enhver der interesserer sig for udtrykssiden i dansk. Bogen kræver nok nogle fonetiske forkundskaber, men den forudsætningsløse læser hjælpes meget af det letforståelige sprog og oversigten over lydskrifttegn med ordeksampler, og en ordforklaring. Til bogen er der udgivet et lydbånd med sprogrøver, som kan købes særskilt.
PRP

Brøndum-Nielsen, Johs.: Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. VIII. Verber III. Konjugationsformernes Udvikling. Under Medvirkning af Dr. phil. Karl Martin Nielsen. Akademisk Forlag, København 1973 [på omslaget: 1974]. 418 s.

Med det tredje bind om verberne har Johs. Brøndum-Nielsen afsluttet sin gammeldanske grammatik, hvis første bind udkom i 1928.

Bind 8 indeholder foruden den egentlige sproghistoriske behandling dels rettelsel og tilføjelser til de foregående syv bind, dels et register til de tre bind om verberne. *HGJ*

Det danske Akademi 1960—1967. Gads Forlag, København 1967.

Poul Henningsen tager i sin artikel “Sproget som værktøj” afstand fra den traditionelle sproglige æstetik der “kun dækkede over overklassens håbløse forsøg på at holde folkesproget

nede”, og mener at begreber som hensigtsmæssighed, klarhed, folkelighed, tilslibning af udtalen og “klangfuldhed” kan danne basis for en helt anden vurdering af sprogets æstetiske kvalitet. Han kritiserer tendensen til en mere bogstavret udtale og retter et hårdt (og delvis uretfærdigt) angreb på skolens og radioens holdning til talesproget. *JOJ*

Det danske Akademi 1967—1974. En bog om sproget. Gyldendal, København, 1974. 381 s.

Af bogens indhold, hvoraf ca. halvdelen består af essays og digte om sproget, kan nævnes:

Villy Sørensen: Sprogets vurderinger. — Med udgangspunkt i sine betragtninger over de værdiladninger der er knyttet til sammensætninger med *-løs* og *-fri*, og til afledninger med præfikset *u-*, tager forfatteren stilling til behandlingen af forholdet mellem sprog, begreber, erkendelse og virkelighed hos en række filosoffer og sprogteoretikere (fra Nietzsche til Chomsky).

Steen Eiler Rasmussen: De magiske ord. — En skarp kritik af modebestemt brug af fremmedord og vulgærudtryk. Det hævdes i artiklen at et sådant ordvalg kun har ét formål: at markere at den skrivende hører til en snæver (kultur)politisk gruppering, en “sekt” af “frelste”, og samtidig er i opposition til den ældre generation. Men de fleste af de eksempler der gives i artiklen, er modeord i en langt videre bemærkelse. Med en tilsvarende overforenkling gøres forskellen mellem tradition og mode til en modsætning mellem “logik og argumenter”, “præcise formuleringer”, nuancering osv. på den ene side og “magiske ord”, “slagkraft” og “omtrentlighed” på den anden.

Klaus Rifbjerg: Historien om BØRGE. — Morsom lille artikel om navnet *Børge* og de slangord der er afledt af det: *en børge* (brugt appellativisk om personer og ting), verbet *at børge* og adjektivet *børget*.

F. J. Billeskov Jansen: Om at stave og lægge sammen. — Overvejelser over berettigelsen af at modernisere retskrivning og ordformer ved nyudgivelse af ældre litteratur. Konklusionen er at en modernisering kun er rimelig i udgaver der

skal kunne læses af mindre børn, og når det gælder visse tekster fra før 1700 som bør være alment tilgængelige (folkeviserne, Leonora Christina Ulfeldts Jammers Minde). *JOJ*

Danske Studier 1975. Akademisk Forlag, København [1975].

Af indholdet i dette bind er det kun to anmeldelser der har interesse i denne sammenhæng.

Marie Bjerrum skriver om de to første hæfter af Jysk ordbog og behandler bl.a. de problemer der knytter sig til afgrænsningen af ordstoffet og til den fonetiske notation.

Aage Hansens anmeldelse af Knud Sørensen: Engelske lån i dansk (1973) er med hans egne ord "ikke nogen anmeldelse men nærmest et causeri om et og andet til emnet hørende". Artiklen rummer en lang række iagttagelser af og synspunkter på engelske låneords udtale, ortografi og bøjning. *JOJ*

Dansk Sprognævn. Årsberetning 1973/74. Gyldendal, København 1974. 32 s.

Som i de tidligere årgange består ca. halvdelen af årsberetningen af et udvalg af de svar som nævnet har givet skriftligt. *PRP*

Espegaard, Arne: Vendsysselsk Ordbog. Ordbog over målet i de vendsysselske herreder samt Øster Hanherred. Bind 4 (sm—å). Vendsyssel Tidendes Forlag, Hjørring 1974. 374 s.

Med rettelser og tilføjelser (s. 338—372) til de tidligere bind (nævnt i Sprog i Norden 1974, s. 124). *HGJ*

Festskrift til Kristian Hald. Navneforskning. Dialektologi. Sproghistorie. På halvfyjersårsdagen 9.9.1974. Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning Nr. 13. Akademisk Forlag, København 1974. 570 s. + 1 kort.

Af indholdet kan nævnes:

Vibeke Dalberg: -boere, -gensere, -nitter og andet købstadsfolk (indeholder bl.a. en kritik af Dansk Sprognævns normeringsforsøg mht. til indbyggerbetegnelser afledt af købstadsnavne).

Erik Hansen: De nye *der*-konstruktioner. En øjenvidne-

beretning.

Jørn Lund: Studier i dansk sceneudtale. Otto Jespersens bidrag til teater-sproghistorien. HGJ

Heger, Steffen: Sprog og Lyd. Elementær Dansk Fonetik 1. Gjellerup, København 1974. 77 s.

Bogen er en lærebog, primært beregnet for universiteternes begynderundervisning. Efter en kort præsentation af de fonetiske udtryksmidler tager forfatteren sit udgangspunkt i transkriptionen. Ideen er at bevidstgøre læseren over for sproget, og metoden til at erkende forskellige lyde er at opstille kommutationspar. Det er pædagogisk set en gevinst at starte her, og det pædagogiske sigte er understreget af en mængde opgaver. Den udtale som forfatteren refererer til er den yngre (københavnske) rigsmålstalendes. Udtaleangivelserne ligger derfor ret langt fra de traditionelle beskrivelser af dansk, fx ligger det bløde g uden for den sprogbrug som Heger beskriver, og det bløde d og r i udlyd regnes for halv vokaler. Gennemgangen af lydinventaret afsluttes af en udmærket oversigt over lydskrifttegnene med eksempler og med en ny samling opgaver, deriblandt en krydsogtværs der skal løses i lydskrift.

Der er et afsnit om sociofonetik, hvor der gives en definition af rigsmål, og hvor forfatteren behandler de vigtigste udtaleforskelle der er betinget af sociale, regionale og aldersmæssige forhold. Desuden indeholder bogen et afsnit om sprogrigtighed, hvor de gængse holdninger til korrekt/ukorrekt sprog præsenteres. Sidste kapitel handler om forholdet mellem lyd og skrift, herunder stavevanskeligheder og stavfejl.

Steffen Hegers fonetik rummer det stof der kan få praktisk betydning for dansklæreren, og den er let tilgængelig og aktiviserende. Bogen skal efterfølges af *Elementær Dansk Fonetik 2*. Der er litteraturliste; og stikordsregister og register over de anvendte lydskrifttegn gør den nem at finde rundt i. Til bogen hører et lydbånd, som kan købes særskilt. *PRP*

Jacobsen, Henrik Galberg: Dansk sprogrøgtslitteratur 1900—1955. Dansk Sprognævns skrifter 7. Gyldendal, København 1974. 222 s.

Et nyttigt supplement til forfatterens bog om sprogrøgtsdiskussionen i 1930'erne og 1940'erne (se *Sprog i Norden* 1974, s. 126). Den indeholder en kronologisk bibliografi (1628 numre) over bøger, pjecer, tidsskrift- og avisartikler m.m. om sprogrøgt, og tre alfabetiske registre (1. Navne; 2. Emner; 3. Bøger, pjecer, bekendtgørelser, cirkulærer).

De enkelte bibliografiske artikler er forsynet med korte resumeer af de bibliograferede arbejder, og der gives derudover talrige henvisninger til andre numre i bibliografien, således at det enkelte arbejde kan placeres i den diskussions- eller emnesammenhæng hvor det hører hjemme. I mange tilfælde er der desuden henvist til arbejder som tidsmæssigt ligger uden for bibliografiens rammer, og som derfor ikke er opført som selvstændige numre med resumé. *JOJ*

Jysk ordbog. Udgivet af Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning under ledelse af Peter Skautrup. Bind 1. Hæfte 3. ager—almindelig. Universitetsforlaget, Århus 1974. 128 sp.

Jf. omtalen af ordbogens hæfte 1 i *Sprog i Norden* 1972, s. 110—111, og Marie Bjerrums anmeldelse i *Danske Studier* 1975 (se s. 92). *JOJ*

Klassesprog. Sociolingvistik og uddannelse — en antologi. Redigeret af Frans Gregersen m.fl. Borgens forlag, København 1974. 305 s.

Bogen består hovedsagelig af oversatte artikler der er ordnet i tre hovedafsnit: *Klassesprog*, *Socialisation* og *Kompensatorisk undervisning*. Foruden artiklerne indeholder bogen en fyldig introduktion, og indledningerne til hvert hovedafsnit bevirker at de oversatte artikler belyses i forhold til hinanden. Bogen henvender sig til to grupper: uddannelsessøgende på højere læreanstalter, der hermed får et fyldigt udvalg af artikler om centrale problemstillinger inden for sprogbrugsanalysen, og pædagoger, der får belyst en række af de sociale faktorer der indvirker på det pædagogiske arbejde i hverdagen. Den første modtagergruppe er nok bedst hjulpen, idet bogen rummer en række væsentlige bidrag inden for emnet; mens den sidste gruppe nok er lidt dårligere stillet; sociolingvistikken har

endnu kun kunnet påvise hvordan skolesystemet undertrykker arbejderklassens normer og værdier, og har kun kunnet kritisere de forsøg man har gjort for at nedbryde disse classeskel. Bogen har meget fyldige litteraturhenvisninger efter hvert hovedafsnit. Der er desuden en selektiv bibliografi over tysk og engelsk litteratur, og en dansk bibliografi hvor "alt vedrørende sociolingvistikens uddannelsesmæssige konsekvenser" er medtaget. *PRP*

Kristensen, Peter Søby: Lingvistik. Gyldendal, København 1972. 77 s.

— *Semantik.* Gyldendal, København 1972. 78 s.

— *Kommunikation.* Gyldendal, København 1972. 110 s.

Hæfterne er de tre første af en serie på fem, hvoraf de to (*Litteraturteori* og *Litteratursociologi*) endnu ikke er udkommet. Hensigten med serien, der er beregnet for gymnasium, hf og seminarium, er "at give et samlet overblik over mulighederne i faget [dansk] ud fra nyere forskningsresultater inden for de sproglige, litterære og pædagogiske videnskaber".

Hæfterne er søgt udformet så de både kan bruges som et samlet undervisningsmateriale og enkeltvis. Det sidste hensyn har medført at en del af emnerne — om end med vekslende udførlighed — er behandlet i alle tre hæfter eller i to af dem. Værdien af sådanne dobbeltbehandlinger er dog tvivlsom, ikke mindst i betragtning af at selv den udførligste af dem, hovedbehandlingen, ikke altid forekommer tilstrækkelig til at læseren uden yderligere vejledning kan ventes at få et rimeligt udbytte af sin læsning.

Seriens prætentiøse anlæg står i kontrast til forfatterens undertiden ret lemfældige greb om detaljen: Fx hævdes det fejlagtigt at trykstærke vokaler altid er lange; og den semantiske forskel mellem komparativ og superlativ gøres (utvivlsomt ved en fejllæsning af Paul Diderichsen: *Elementær Dansk Grammatik* § 46 a) afhængig af om man sammenligner med *en enkelt eller få* genstande (komparativ) eller med en *større*, afgrænset gruppe af genstande (superlativ) — jf. modeksempler som "Jens er *højere* end de andre børn i klassen" og "Jens er den *højeste* af de to brødre".

Efter hvert kapitel er der øvelser med forslag til pædagogisk tilrettelægning, og litteraturhenvisninger. Der er sagregister sidst i hvert hæfte. *HGJ*

Levin, Poul: Dansk fonetik. Arnold Busck, København 1974. 87 s.

I første del af bogen gennemgås de fonetiske grundbegreber, og anden del af bogen er en beskrivelse af dansk rigsmål og en indføring i analysen af ordtyper i dansk. Som forfatteren selv siger, bygger bogens første del på Eli Fischer-Jørgensen: *Almen fonetik*, 1960, og dens anden del på Poul Andersen og Louis Hjelmslev: *Fonetik*, 1954. Levins bog er bedre pædagogisk tilrettelagt, men ikke så fyldig som de nævnte bøger. Der er stikordsregister og illustrationer, men man savner en oversigt over det lydskriftsystem der er brugt. *PRP*

Løj, Mogens: Fleksivlære. En studie- og arbejdsbog. Gjellerup, København, 1971. 99 s.

Bogen er først og fremmest beregnet for lærerstuderende og universitetsstuderende på det elementære trin. Dens emne er, som det fremgår af titlen, fleksiverne (eller som de traditionelt kaldes: bøjningsendelserne), og størstedelen af bogen optages da også af en gennemgang af de nominale og verbale fleksiver i dansk. Men derudover giver forfatteren i indledningskapitlet en oversigt over centrale begreber og mekanismer i morfem- og orddannelselæren (defektivisme, suppletivisme, rektion, kongruens m.m.), og bogen bliver derved også i nogen grad anvendelig som en introduktion til læren om orddele i en mere almen forstand. Med mange opgaver og sagregister. *HGJ*

Mål & Måle. 1. årgang, nr. 1—4, 1974—75. Arena, Løgstrup. Redigeret af Erik Hansen og Ole Togeby. Hvert nr. er på 32 s.

Tidsskriftet sigter på en læserkreds af mennesker der uden at være professionelle sprogfolk ønsker at få noget af vide om sprog, især om moderne dansk sprog. Det rummer artikler om vidt forskellige emner, fx sproget i skrivelser fra det offentlige til borgerne, udtalen hos den yngste generation,

sproget i kongehuset, politikersprog, klassesprog, kønsforskelle i sproget, en japaners vanskeligheder ved at lære dansk. Hvert nummer indeholder desuden en sprogkasse ("Sprogligheder") med svar på spørgsmål fra læserne.

Artiklerne er gennemgående skrevet i et letlæseligt og afslappet sprog (flere af dem kan bruges som mønstereksempler på god popularisering af ellers vanskeligt tilgængeligt stof) og er af høj faglig kvalitet. *HGJ*

Nissen, Gunnar: Forkortelsesordbog. Borgen, København 1974. 339 s.

Ordbogen er den første større almene forkortelsesordbog siden *Monna Cronquist: Forkortelseslexikon*, 1952. I sit anlæg svarer den nogenlunde til Cronquists bog, idet den tilstræber at give et repræsentativt udvalg af danske og internationale forkortelser som man kan træffe på i presse, radio og tv.

Nissens ordbog indeholder kun ca. halvt så mange forkortelser som Cronquists, heriblandt en del som man — hvad forfatteren selv er klar over — næppe ville vente at finde i en forkortelsesordbog, fx *bil*, *fly*, *pop* og *s'gu* "så sandt Gud hjælpe mig" (men ikke *fanne*, *sørme* og lign.). Den overvejende del af bogen består af forkortelser af proprier. Udvalget spænder her fra forkortelser som en bruger naturligt vil søge oplysning om i en forkortelsesordbog (fx *EEC*, *NATO*, *OPEC*), til forkortelser som kun den allermest optimistiske bruger ville gøre sig håb om at finde (fx *BSM* 'Bagsværd Smedie & Maskinfabrik A/S', *HD* 'Hammerum Dørfabrik', *Nap.* 'Napoleon' og *NDO* 'Nudansk ordbog').

At bogen ikke alle steder udtømmer en anført forkortelsesopløsningsmuligheder, kan man næppe med rimelighed bebrejde forfatteren. Af hensyn til en eventuel ny udgave bør det dog nævnes at *DKU* foruden de allerede anførte 3 "oversættelser" også bruges som forkortelse for Dansk Kørelærer Union, og at *cand. phil.* ikke blot har den gamle betydning 'en der har bestået filosofikum', men nu bruges om en kandidat med hovedfagseksamen i et humanistisk fag. Kortordet *lix* "læsarhedsindeks" er fejlagtigt anført (og alfabetiseret) som *lex*.

Bogens betydeligste aktiv er at den rummer et stort antal nyere internationale forkortelser (*FRELIMO*, *NASA*, *SALT* og lign.), som man ikke kan finde samlet noget andet sted (i hvert fald ikke i Cronquists snart 25 år gamle bog). Nissens forkortelsesordbog må derfor på trods af de kritiske bemærkninger ovenfor karakteriseres som en nyttig opslagsbog. *HGJ*

Nordentoft, Annelise Munck: Hovedtræk af dansk grammatik. Ordklasser. 2. oplag, Gyldendal, København 1972. 84 s.

— *Hovedtræk af dansk grammatik. Syntaks. 2. oplag, Gyldendal, København 1972. 119 s.*

Bøgerne kan betegnes som en populariseret bearbejdelse af Paul Diderichsens *Elementær Dansk Grammatik (EDG)* beregnet til brug for seminariernes førsteårsundervisning. Forfatteren begrunder populariseringen med at erfaringen har vist at *EDG* er for vanskelig at bruge på det nævnte undervisningsstrin, og henviser i den forbindelse til Diderichsens egne ord om at *EDG* desværre har vist sig at være "alt for svær for usystematiske hoveder".

Forfatteren har dog valgt stort set at følge Diderichsens systematik. Hovedinddelingen i to bøger (*Ordlære* og *Syntaks*) er således bibeholdt, om end Diderichsens ordlære er indskrænket til en ordklasselære (dele af *EDG*'s kapitel om bøjningskategorierne er dog indarbejdet i behandlingen af de enkelte ordklasser).

I hæftet *Syntaks* er Diderichsens systematik (paratagmer, hypotagmer, neksus, etfeltshelheder) erstattet af en trindelt analyse, der utvivlsomt er en pædagogisk fordel. Under overskriften *Analysens første trin* behandles helsætningen, dens led og leddenes stilling. I kapitlet *Analysens andet trin* gennemgås opbygningen af de enkelte sætningsled, her med en disposition næsten som i *EDG* (neksus, paratagmer, hypotagmer, og som en fjerde gruppe: præpositions- og konjunktionsforbindelser). Hovedvægten i den syntaktiske del ligger klart på neksusforbindelserne (altså sætnings syntaksen), mens behandlingen af de andre helhedstyper er ret summarisk.

Munck Nordentofts popularisering må som helhed betragtes som vellykket, og bøgerne er formentlig af særlig værdi

for netop lærerstuderende ved at fremstillingen regelmæssigt sættes i relation til Undervisningsvejledning for folkeskolen (den blå betænkning). Med mange opgaver. *HGJ*

Nordentoft, Mette: Avisledere. Nogle tekstanalyser. Under medvirken af Claus Seiden. Faglig-pædagogiske småskrifter om dansk sprog 1. Gyldendal, København 1972. 88 s.

Bogen, der er tænkt som en hjælp til dansklærere og vordende dansklærere, indeholder 5 detaljerede grammatisk-stilistiske analyser af avisledere. Ud over disse analyser rummer bogen et afsnit om metodiske overvejelser og et afsnit hvor forfatteren søger at bestemme lederen som genre. Desuden er der et afsnit af Claus Seiden (lederskribent ved dagbladet *Aktuelt*) om den situation en avisleder bliver til i. Med kommenteret litteraturliste. *HGJ*

NyS. Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori. Nr. 6—7. Akademisk Forlag, København 1974. 177 s. + 152 s.

Nr. 6 er et temanummer med titlen "Sprogbrugsanalysen under debat. Rapport fra den 2. studiekonference i nydansk grammatik og sprogbeskrivelse 23—25 marts 1973" (redigeret af Erik Vive Larsen). Det indeholder bl.a. følgende:

Poul Lindegård Hjorth: Sproget i folkeskolens lærebøger.

Nogle overvejelser over beskrivelsesproblemer.

Ole Tøgeby: Verifikations- og falsifikationsproblemer i sprogbrugsbeskrivelsen.

Peter Bøgh Andersen: Om brugen af generativ grammatik til sprogbrugsbeskrivelse.

Frands Mortensen: Kritisk fremstilling af den abstrakte sprogvidenskab. Foreløbige tanker om den "kritiske" sprogbrugsanalyses samfundsmæssige funktion, og om sprogbrugsanalytikernes samfundsmæssige placering.

NyS nr. 7 består af fem enkeltstående afhandlinger:

Ebbe Grunwald: Aspekter af modale udsagns dybdestruktur.

Peter Bøgh Andersen: Noter om infinitternes derivationshistorie.

Lars Qvortrup: Forældreskab, analyse af TG-grammatikkens 3. generation.

Otto Glismann: En studie i begrebet sætningsrealitet.

Erik Hansen: Bestemt og ubestemt sætning.

Bindet indeholder desuden et forord af Erik Hansen med resumeer af de enkelte afhandlinger. *HGJ*

Nyt fra Sprognævnet. Nr. 13—14. 1974—1975. Hvert nummer er på 8 s.

Bladet udgives af Dansk Sprognævn to gange om året. Hvert nummer rummer dels en artikel om et mere alment dansk-sprogligt emne, dels et udvalg af de svar som nævnet har givet, især mundtligt. *PRP*

Papir. Tidsskrift for sprogforskning. 1. årgang, nr. 1—3. GMT, Kongerslev. 1974—75. Redigeret af Frans Gregersen, Jesper Hermann, Jan Katlev, Simo Køppe og Svend Erik Olsen. 91 s. + 98 s. + 107 s.

Tidsskriftet, der er planlagt til at udkomme med 4 numre om året, afløser en tidligere åben publiceringskanal af samme navn som havde til formål at distribuere manuskripter om lingvistik til en kreds af interesserede. Ifølge lederartiklen (hvert nummer har faktisk sådan en) i nr. 1, hensigten med tidsskriftet "at modvirke autonomiserings-, fragmenterings- og simplificeringstendenser inden for sprogforskningen".

De enkelte hæfter er bygget op omkring hvert sit tema. Temaerne i de foreliggende numre er Noam Chomskys transformationsgrammatik, Basil Bernsteins sociolingvistik og Louis Hjelmslevs glossematik, og behandlingen af dem er overvejende kritisk, således er nr. 2 "helliget en profanering af Basil Bernstein, sociolingvistikens søjlehelgen par excellence". I hvert nummer bringes der anmeldelser af litteratur med tilknytning til det valgte tema.

Papir henvender sig ifølge introduktionsfolderen til "alle der er interesseret i menneskers sprog". Tidsskriftets indhold er dog af en så teoretisk karakter og fremstillingen ligger på et så højt abstraktionsniveau at redaktionen næppe i fuldt alvor kan have regnet med at nå ud over en forholdsvis snæver kreds af fagfolk. *HGJ*

Vanggaard, Grethe: Stemme, tale og udtryk. Arnold Busck, København 1970. 116 s.

Bogen er tænkt som et hjælpemiddel ved undervisningen i tale og retorik. Forfatterens hovedtese er at bl.a. snøvlen, læspen og københavnsk udtale er fejlfunktioner der kan rettes, og ved rettelse vil udtalen gå i en retning af det der er karakteristisk for rigsdansk. Hun anvender et begreb som hun kalder "det hensigtsmæssige kvalitetssprog" og hvorved hun forstår et sprog der har en effektiv stemmefunktion. Sprog der kan karakteriseres sådan er fx rigsdansk og landsdelsdialekterne, mens københavnsk, "villavejssprog" og provinsby-sprog kaldes "forfaldssprog" og hører til blandt talefejl. Ud fra et anatomisk-fysiologisk grundlag gives der praktiske retningslinjer for arbejdet med at opnå en effektiv stemmefunktion.

Der er en nøje sammenhæng mellem elevens talesæt og personlighed og det kan give psykologiske problemer for eleven at ændre sit sprog, men en vellykket taleundervisning vil ofte resultere i at eleven vil "føle sig bedre tilpas og har lettere ved at yde det, han skal", hævder forfatteren.

Endvidere kommer hun ind på problemerne i de forskellige fremførelsessituationer — foredrag, taler osv. — og diskuterer forholdet mellem følelse og udtryk her. *PRP*

NORGE

Av *Alfred Jakobsen*

Austlandsmål. Redigert av Ola Skogstad. Oslo 1974. 272 s.

I 1974 var det 75 år siden det ble dannet en samskipnad av mållagene i Hedmark og Oppland. Den fikk navnet Austmannalaget som en pendant til Vestmannalaget, som var blitt stiftet allerede i 1868.

Etter jamstillingsvedtaket i 1885 og den nye folkeskoleloven av 1892 var landsmålet på frammarsj. Det var en sterkt vestlandspreget målform. Den østlandske målreisingen lå derimot nede. Etter hvert som striden mellom riksmåls- og lands-

måltilhengere tilspisset seg, ble det fra riksmålshold gjort forsøk på å sette Østland opp mot Vestland i målsaken. Dette er noe av bakgrunnen for at Austmannalaget ble til.

I oppropet til "norsklynde menn og kvinner" i 1898 heter det at "Fyremåle for lage skal vera arbeid for full norskdom i tale og skrift . . . Det er mest om å gjera å få folk på Austlande til å forstå at målsaki er ei landssak, ikkje berre ei oppgåve for Vestlande og Midtlande. Me må syna dei at måle dei talar her, er norsk, og at Austlande òg hev si arbeidsplikt."

I løpet av de 75 år Austmannalaget har bestått, har en lang rekke kvinner og menn lagt ned et stort og oppofrende arbeid for norsk mål- og kulturreising på Østlandet.

Laget markerer 75-årsjubiléet ved å gi ut en samling artikler som kartlegger språkarv og språkbruk på indre Østlandet. Medarbeiderne i boka har alle trådt barneskoene sine i Hedmark eller Oppland, og de vil gjerne se boka som "eit tilskott til ei kulturell distriktsutbygging".

Dialekter og stedsnavn er emnet for artiklene i den første delen av samlingen. Vi får et klart bilde av det som skiller målførene på indre Østlandet fra hverandre, men også av de felles grunndrag som binder dem sammen.

Den andre delen tar opp til gransking forholdet mellom målføregrunnlag og diktning hos noen sentrale forfattere fra Gudbrandsdalen og Hedmark. Det gjelder Tor Jonsson, Olav Aukrust, Tore Ørjasæter, Ragnar Solberg, Alf Prøysen, Einar Skjæraasen, Åsta Holth og Hans Børli.

Ved rettskrivningsendringene i 1917 og 1938 har det skjedd en tilnærming innen nynorsk skriftnormal til østlandsk talemål, slik at det i dag er nær sammenheng mellom østlandsmål og nynorsk. Likevel nytter østlendinger flest bokmål i skrift. Et par av artiklene i den siste delen av boka drøfter årsakene til stagnasjonen og tilbakegangen for nynorsken som opplæringsmål i grunnskolen på Østlandet.

"Austlandsmål" inneholder mye tankevekkende og interessant stoff. Forhåpentlig vil den bidra til å endre synet hos de mange som har hatt en tendens til å nedvurdere østlandsdialektene; kanskje kan den også bidra til å øke farten og styrken i østlandsk målreising.

Beito, Olav T.: Kort oversyn over språket til Mikkjel Fønhus. Mikkjel Fønhus slik som vi husker ham. Oslo 1974, s. 61—70.

Fønhus's skriftspråk var for det aller meste riksmål/bokmål med innslag fra målføret. I replikkene finner vi stundom reint bygdemål.

Fønhus var i prinsippet fornorskingsmann, men han ville ikke bryte altfor sterkt med tradisjonen i riksmålet. Når det gjaldt valget av former, var det svært viktig for ham "hvordan det hele tar seg ut for øret". Konsekvent gjennomføring av grammatiske regler kom for ham i annen rekke. Beito gir mange eksempler på hvordan han skiftet mellom eldre og nyere former både i lyd- og formverk.

Syntaksen hos Fønhus er enkel, med korte, greie perioder holdt i en muntlig stil. Det som mest særmerker ordtilfanget hans, er at han nyttet ut sitt eget talemål i så stor grad. Der fant han ord og ordlag som var naturlige uttrykk for hans særlige emner, mens det vanlige skriftspråket ofte manglet noe tilsvarende. Beito påpeker at Fønhus her gjorde mye for å øke ordskatten i skriftspråket og nærme det til talemålet.

Bjørkum, Andreas: Generasjonsskilnad i indresognsmål. Oslo 1974. 636 s.

I denne svært grundige og omfattende avhandlingen undersøker forfatteren generasjonsskilnaden i talemålet i Årdal og de fire nærmeste nabobygdene Hafslo, Luster, Lærdal og Borgund. Formålet er å finne ut hvor stor eller liten forskjellen er mellom talemålet til de eldste og mellomgenerasjonen og de unge og aller yngste. I Årdal er skilnaden minst mellom de eldste og mellomgenerasjonen, men større fra mellomgenerasjonen til de unge, og i en tidligere avhandling ("Årdalsmål hjå eldre og yngre." Universitetsforlaget 1968) har forf. pekt på rimelige grunner til denne skilnaden i industribygda Årdal.

I den nye boka vil forf. finne svar på følgende spørsmål: Er generasjonsskilnaden mindre i de stabile jordbruksbygdene rundt Årdal? Hvor sterkt skiller yngre talemål i Årdal seg fra talemålet på samme alderstrinn i nabobygdene? Hva er grunnene til endringene i talemålet? I tillegg vil han under-

søke om påvirkningen fra normalmålet er stor eller liten i disse målførene, og hvordan den gjør seg gjeldende. Det er særlig dette siste spørsmålet som vil være av interesse for de nordiske språknemndene.

Resultatene bygger på opplysninger fra en lang rekke navngitte heimelsmenn.

I bokas tre hovedkapitler ("Lydverket," "Formverket" og "Leksikalske brigde") blir det gitt en detaljert framstilling av hvordan generasjonsskilnaden arter seg i disse fem bygdene. Det viser seg at det er flere mindre eller større endringer både i lydverk og formverk, men aller størst er generasjonsforskjellen i ordtilfanget. Temmelig ofte er det gamle sideformer med relativt lav frekvens som går ut i lydverket. Noen gamle målføresærdrag kan forsvinne i et sokn, mens de gjerne holder seg ellers i bygda eller i grannebygdene. I andre høve blir sideformene trengt ut av hovedformene i størstedelen av bygda. I Årdal er situasjonen helt spesiell ettersom også noen hovedformer forsvinner. I tillegg til å gjøre greie for formene som går ut, peker forf. vanligvis også på grunnleggende hoveddrag som holder seg godt i dialektene. Mange gamle ord og vendinger går helt ut av målførene, og ofte er det temmelig lett å se årsakene til at disse ordene er blitt uaktuelle.

Det syner seg at i disse bygdene finner vi en relativt liten direkte påvirkning på målførene fra normalmålet. Det fins flere eksempler på at framveksten i målførene går sine egne veier stikk mot normalmålet, og mange dialektærdrag holder seg godt uten støtte i normalmålet. På grunnlag av dette materialet mener forf. at vi må være mer varsomme med å legge noen avgjørende vekt på påvirkningen fra normalmål og massemedier på målførene. Den store generasjonsskilnaden i ordtilfanget i Indre Sogn er en naturlig følge av hele omleggingen av arbeidslivet og forandringene i sed og skikk i bygdene, men endringene i lydverket er oftest mindre, og i formverket holder de fleste av hovedformene seg uten nevneverdige forandringer. Når det gjelder Indre Sogn, kan vi derfor i det hele ikke tale om at målførene går opp i normalmålet eller kommer til å miste særdragene sine i kommende år. Indresognsmålet vil sikkert holde seg fullt levende i disse

byggene i lang tid framover til tross for en del påvirkning utenfra, og de viktigste dragene vil heller ikke komme til å gå ut i industribygda Ardal.

Haugen, Einar (ed.): *A Bibliography of Scandinavian Languages and Linguistics 1900—1970*. Oslo 1974. 527 s.

Bibliografien omfatter de fleste vitenskapelige bøker og artikler fra tidsrommet 1900—1970, som behandler fonologi, morfologi, syntaks og ordforråd i de skandinaviske språkene (dansk, færøysk, islandsk, norsk og svensk) fra de eldste tider og fram til i dag. Når det gjelder navneforskning, etymologi og runologi, er derimot bare de viktigste verkene tatt med da en komplett fortegnelse over arbeider også fra disse områdene ville blitt altfor omfattende; dessuten fins det allerede spesialiserte bibliografier for disse feltene.

Forfatternavnene er ordnet alfabetisk, og under hvert navn finner vi i kronologisk orden titlene på vedkommendes bidrag sammen med opplysning om hvor og når de er trykt, sidetall og hvilket (hvilke) emne(r) de behandler.

Dette er den hittil mest omfattende bibliografi over de skandinaviske språkene samlet i ett bind. Den vil bli et uunnværlig hjelpemiddel for alle nordister.

Hompland, Andreas og Skogholt, Jahn-Arill: *Ein målstrid i Bygde-Norge*. Oslo 1974. 90 s.

Etter krigen har det vært mange avstemminger om opplæringsmålet i skolen, og ofte har nynorsken tapt. Sommeren 1973 ble det stemt over skolemålet i nynorsk-kretsen Tuv, Levanger. De to forfatterne fulgte avstemmingen på nært hold. Det de ville undersøke, var: Hvorledes kom saken opp? Hva slags argumenter ble nyttet? Hva var det folk la særlig vekt på når de stemte som de gjorde? Hva var avgjørende for resultatet? En stor del av materialet bygger på intervjuer med bygdefolket. Også noen skoleungdommer ble utspurt.

Det var tilfeldig at Tuv ble valgt og ikke en annen krets. Stoffet samlet de siste uken før avstemmingen.

I Tuv vant nynorsken, men i nabokretsen Ekne ble det samme dag et solid bokmålsflertall, og bare noen måneder i

forveien var det blitt flertall for bokmål i en annen krets i kommunen — Okkenhaug. Forfatterne er derfor varsomme med å dra noen sikre konklusjoner om hvorfor det gikk som det gjorde i Tuv. Noen momenter vil de likevel dra fram. Det slo dem at bokmålstilhengerne og de som ville holde på nynorsken, tok utgangspunkt i motsatte premisser. Bokmålsfolk: Vi *burde hatt* ett språk her i landet. Nynorskfolk: Vi *har* to språk her i landet. Ut fra dette kjørte nynorskfolk sterkt på den store lette det ville være for ungene om de lærte nynorsk alt i grunnskolen når de likevel seinere i ungdomsskole og gymnas måtte lære språket. Bokmålsfolk argumenterte ut fra at nynorsk var noe en bare hadde bry med. Det var et vanskelig språk å lære, og seinere i livet ville en ikke ha bruk for det i det hele tatt. Og selv om det kunne være en fordel ved seinere skolegang å ha hatt nynorsk i grunnskolen, kunne ikke det være noe avgjørende argument. Om en elev skulle gå på høgre skole, måtte en være så flink at en lett kunne lære seg nynorsk da, mente de.

Et av de viktigste argumentene for å bytte til bokmål, var at det fins for få hjelpebøker og for lite stofftilfang av forskjellig slag på nynorsk, og at de nynorske lærebøkene en har, språklig sett ikke er gode nok. Den nynorsken som brukes i mange bøker, er for puristisk, for konservativ, for stiv, for vestlandspreget. Dette kan gjøre det unødvendig vanskelig for elevene i Trøndelag, på Østlandet og i Nord-Norge.

De to forfatterne gjorde også den iakttakelsen at det stort sett var kvinner som arbeidde for overgang til bokmål, mens det helst var menn som agiterte for å holde på nynorsken. Dette høver dårlig med det bildet statsviterne og valgforskerne har gitt oss av kvinnen som det konservative element i samfunnet. Ifølge dem er det kvinnene som i sterkeste grad stemmer på de konservative partiene ved vanlige politiske valg. Lokale språkpolitiske saker kan forme spesielle frontlinjer.

Både nynorskfolk og bokmålstilhengere kan dra lærdom av Homplands og Skoghols undersøkelse.

Jahr, Ernst Håkon (red.): *Østlandsk Reisning 1916—1926*. Oslo 1974. 156 s.

Overgangen fra bondesamfunn til industrisamfunn førte til at bygdekulturen og målførene ble utsatt for et sterkt press fra den kulturen som industrialiseringen drog med seg. Det ble oppfattet som "fint" for folk i bygdene å være som de i byene, og det gjaldt også språket. Byspråket var "fint", bygdemålene "stygge".

"Østlandsk Reisning" var en organisasjon som stod fram midt under første verdenskrig for å bøte på dette. Dels ville den danne en motvekt til det presset industrialiseringen utøvde på bygdekulturen, dels ville den arbeide for at Østlandet på egne premisser skulle bli med i reisningen av folkemålet. Den krevde en breiere plass for denne landsdelen i begge de offisielle målformene. Gjennom innføringen av de såkalte "valgfrie formene" i 1917-rettskrivningen ble dette kravet imøtekommet. Ved reformen i 1938 gikk man enda lenger i østnorsk lei.

"Østlandsk Reisning" ble omorganisert i 1926, og det språkkulturelle programmet kom etter den tid mer i bakgrunnen.

Rørsla representerte i sin tid en stor kraft i kulturkampen på Østlandet, men i dag er den totalt ukjent for de fleste. Med denne boka vil Jahr dra organisasjonen fram av glem-selen. Han har som innledning skrevet en historikk og vurdering av bevegelsens betydning. Resten av boka består av opptrykk av programartikler og innlegg som viser de ulike sakene organisasjonen arbeidet med.

Kolsrud, Sigurd: Rettskrivingsspursmålet i Danmark og Noreg 1775 til ikrig 1814. Oslo 1974. 178 s.

Denne boka, som avdøde professor Sigurd Kolsrud etterlot seg i manuskript, gir mange supplerende opplysninger til dansk og norsk språkhistorie fra ca. 1775 til ca. 1814. En stor del av innholdet består av forfatterens ekserpter fra blad og tidskrifter i det nevnte tidsrommet. Dens største fortjeneste ligger i at den skaffer språkhistorikerne lett adgang til mye vanskelig tilgjengelig kildestoff.

Boka blir innledet med noen prøver på "kvardagslegt eller uopplyst målbruk" i Danmark sist på 1700-tallet, hentet fra

“Kjøbenhavns Aften-Post”. Disse prøvene viser “nokre sider av den talemålsnorm som etter kvart breidde seg ut i norske byar, gjennom innvandring og skuleopplæring” (s. 9). I neste bolk får vi utdrag av de kritiske og prinsipielle drøftinger av språket i Danmark i tiåret 1800—1810.

Også i Norge var det ordskiye om rett ordbruk, bøyning, uttale og rettskrivning. I den tredje delen gir Kolsrud spredte eksempler fra diskusjonen i byene Trondheim, Bergen, Kristiansand og Oslo. Hensikten er å bidra til å klarlegge tradisjonsgrunnlaget og språkutviklingen “på dei fire hovudstader i landet” (s. 51).

Den fjerde bolken handler om et ordskiye i 1809 mellom prokurator Debes og B. v. Morgenstjerne. Diskusjonen gjaldt egentlig et nasjonaløkonomisk emne, men de to debattantene kom også inn på sentrale språklige spørsmål. Et nytt ordskiye i 1811 mellom Niels Wulfsberg i “Tiden” og en anonym “controversist” i “Christiania Intelligents-Sedler” om rettskrivning og målform blir også referert.

Boka inneholder ellers bl.a. en redegjørelse for ordboksarbeidet til Selskabet for Norges Vel (1810—1814) og for striden i årene etter 1814 om navnet på skriftspråket i Norge.

Munthe, Synneve: Sammensatte ord — en frekvensundersøkelse. Maal og Minne. Oslo 1974, s. 90—108.

I denne artikkelen legger forfatteren fram resultatet av en datamaskinell og statistisk behandling av materiale hentet fra tre forskjellige kilder: Aksel Sandemose: En flyktning krysser sitt spor, Sigurd Hoel: Trollringen, Dagbladet i tiden 1. til 15. mai 1968. Kildene er valgt ut fra ønsket om å sammenligne bruken av komplekse ord (sammensetninger og avledninger) i litteratur- og sakprosa.

De komplekse ord er ekserpert manuelt. Avledningene ble utskilt og samlet i én heterogen gruppe. Deretter delte forfatteren de sammensatte ordene inn i 8 hovedgrupper.

Undersøkelsen hadde til hensikt å kartlegge frekvensen av de forskjellige grupper og undergrupper av sammensatte ord, og se dem samlet i forhold til avledningene. Dessuten ble det undersøkt om det var statistisk signifikante forskjeller eller

ikke mellom sammensatte ord innenfor: 1) to deler av ett litterært korpus, 2) to litterære korpus, 3) litterære korpus i forhold til et korpus med sakprosa (bruksprosa).

For at det skulle bli mulig å trekke holdbare slutninger, ble materialet bearbeidet videre ved hjelp av statistiske metoder. Resultatene foreligger i tabeller og figurer. Da artikkelen er et sterkt forkortet utdrag av forfatterens hovedoppgave i nordisk, er bare de nødvendigste dokumentasjoner og forklaringer tatt med. Hovedvekten er lagt på diskusjonen og de konklusjoner som er kommet fram under bearbeidelsen.

Dette er visstnok den første undersøkelsen av denne art, og artikkelen har derfor betydelig interesse fra et metodisk synspunkt. Den er et eksempel på en kvantitativ undersøkelse som uten elektronisk databehandling ville vært meget tidkrevende og vanskelig. Den gir også nye språklige opplysninger. Således kan forfatteren korrigere F.-E. Vinjes påstand i boka *Moderne norsk avisspråk* at de sammensatte verb i avisspråket forekommer hyppigst med substantivisk forledd. Hennes funn fra *Dagbladet* viser at undergruppen subst. + verb bare utgjør 10,9 %, mens adverb/preposisjon + verb utgjør 76,5 % av hele hovedgruppen på leksikonnivå.

Time, Tor: Målbryting på Jæren. Syn og Segn 1974, s. 219—224.

Samfunnsmønsteret har endret seg nesten fullstendig i vårt hundreår. Språket er en del av hele miljøet, og endringene i de ytre vilkår avspeiler seg også i dialektene. Mens de eldre stort sett er konservative i målveien, finner vi hos den yngre generasjon en sterk tendens til et forenklet og normalisert talemål.

Tor Time legger i denne artikkelen fram resultatet av sin gransking av målsituasjonen på Jæren. Han bygger på materiale samlet inn høsten 1972 og våren 1973. Han viser at det hos de unge skjer en rask utvikling hen mot et avslipt og bymålspreget sentrumsmål. I mangt kan en tale om to eller flere språkvarianter. Likevel er det for sterkt å si at jærmålet er i oppløsning. På lengre sikt vil det gjerne bli en sammenmelting av bygde- og sentrumsmål i retning av et landsdels-

mål. Men en markert målbryting og en gjensidig påvirkning mellom bygd og sentrum vil trolig være mest karakteristisk for språksituasjonen på Jæren i lang tid framover.

Venås, Kjell: Linne verb i norske målføre. Oslo 1974. 403 s.

I denne store avhandlingen gjør forfatteren rede for morfologien i den grammatiske kategorien svake verb i de nynorske dialektene og normalmålet. Det er altså denne formgruppens status i dag som blir tatt opp i arbeidet, men forholdene nå er sett mot en historisk bakgrunn. Både i opplegg og utføring knytter disse studiene seg til hans doktoravhandling "Sterke verb i norske målføre", som kom i 1967. Hoveddelen av materialet er dessuten hentet fra de samme kildene.

I studien over de sterke verbene ble ordboksprinsippet lagt til grunn for disposisjonen. Det sier seg selv at et slikt prinsipp ikke lar seg gjennomføre ved de svake verbene. Til det er tilfanget altfor stort. I stedet har forfatteren ordnet inventaret etter *stavingstype* (dvs. etter rotvokal pluss den (de) umiddelbart etterfølgende konsonant(er)). At dette inndelingsprinsippet faller naturlig, henger sammen med at *rimet* er et svært viktig formende element i den morfologiske struktureringen av de svake verb. (Det samme gjelder for øvrig for de sterke verb.)

På grunnlag av materialet er avhandlingen delt i fem hoveddeler; hver del omfatter en gruppe svake verb. Grovt sett svarer tre av de fem klassene til de fire klassene av svake verb i norrønt: den første klassen, *a*-verb (dvs. verb med preteritumsallomorfen *-a*), svarer til den norrøne *ō*-konjugasjonen, den andre klassen, *ja*-verb, til *ja*-konjugasjonen i norrønt, og den tredje klassen, *e*-verb, (dvs. verb med presensallomorfen *-er* i normalmålet, *-e* eller *-er* i målførene), til de norrøne *ia*- og *ē*-konjugasjonene. Den fjerde klassen består av de såkalte "kortverb" (dvs. verb av typen inf. *nå* — pres. *nå(r)*). Den femte klassen omfatter de preterito-presentiske verbene og dessuten verbene norrønt *vilja*, *hafa*, *segja* og *þegja*. Karakteristisk for denne gruppen er at den viser et temmelig broket bilde når det gjelder indre struktur og bøyingsmønstre.

Hvert av de fem kapitlene som avhandlingen er inndelt i,

blir avsluttet med et "Oversyn". Boka inneholder dessuten en fyldig "Summary in English" og 7 kartvedlegg.

"Linne verb i norske målføre" er et viktig bidrag til den språkvitenskapelige litteraturen om dialektene våre. Den vil være det verket en heretter først går til når en søker opplysninger om denne verbkategorien i norsk, enten det nå gjelder den geografiske utbredningen av visse former, overgangen fra en klasse til en annen, eller diskusjon av årsakene til endringer i den morfologiske strukturen.

Venås, Kjell: Språkleg konsentrasjon. Maal og Minne. Oslo 1974, s. 129—169.

Venås retter her søkelyset mot noen syntaktiske og stilistiske særdrag i Tarjei Vesaas's prosa. Han bygger i hovedsaken på "Noveller i samling" (Oslo 1964). Novellene utgjør riktignok en relativt liten del av Vesaas's samlede produksjon, men språkbruken i dem er ganske representativ for Vesaas som prosakunstner. Således er de skrevet til ulike tider på hans forfatterbane.

Karakteristisk for Vesaas's prosa er bl.a. knappheten, konsentrasjonen. Ordleggingen er sammentrengt og innholdsfylt. Det er flere årsaker til dette. På setningsplanet nytter han mye asyndetisk paratakse. Han utelater også ofte det personlige pronomenet, pronomenet *det* i subjektsfunksjon og infinitivmerket. Utelatingen av ord uten fullverdig semantisk innhold fører til at "innholdstopper", "semantisk fylte" ord kommer tettere sammen.

Typisk for Vesaas er også at han ved hjelp av sterke skille tegn og stor forbokstav skiller ut ledd og ledd-deler fra den neksusen de nærmest skulle være knyttet til. Dermed får slike utskilte språkelementer en tyngde og et egeninnhold som de ikke skulle ha hatt i samsvar med vanlig interpunksjon. Ved siden av at den språklige rytmen blir sinket, blir det semantiske innholdet i disse leddene uthevet.

Vesaas gjentar svært ofte ord og ledd. Dette stilmidlet kan jo synes å gå på tvers av tendensen til konsentrasjon og sammentrenging. Men ved å peke ut og samle interessen om semantisk innholdsfylte ord er også gjentakelsen med og

konsentrerer språket. Således kan en bringe også dette elementet inn under hovedsynspunktet: språklig konsentrasjon.

I artikkelen er de nevnte særegenhetene i Vesaas's prosa inngående drøftet i forholdet til normalprosaen. I innledningen sier Venås: "Også for norsk språkvitskap må det vera av interesse å koma etter med viktige særdrag i språket til Vesaas. Såleis er det mellom anna nynorsk mål ter seg eit hundreår etter at Aasen skapte landsmålet. Ein kunne gjerne nytte Vesaas til å illustrere den 'grunn til å vera' som landsmålet hadde og nynorsk har." Det er ord en kan underskrive.

Vestheim, Geir: Språk og klassereising — ein tradisjon i norsk arbeidarrørsl. Syn og Segn 1974, s. 195—210.

I språkdebatten de siste par årene har en rekke yngre språkforskere sterkt framhevet at bak den filologiske striden skjuler det seg en politisk-økonomisk klassestrid, og at det er nødvendig å ta utgangspunkt i dette forholdet når en skal diskutere hva for målform vi ønsker.

Geir Vestheim vil vise at det var slik språkspørsmålet ble vurdert av sentrale menn i arbeiderbevegelsen i mellomkrigstiden. Han tar særlig for seg skrifter av Halvdan Koht, Hans Vogt, Olav Rytter og Harald Kolltveit. Arbeiderpartiet er ikke lenger et radikalt klasseparti, men det har en språkpolitisk tradisjon som nå er aktuell på nytt, og etter Vestheims mening er det naturlig at denne tradisjonen blir en del av det kulturgrunlaget arbeiderklassen må bygge på.

SVERIGE

Av Margareta Westman

Barnspråk i klassamhälle. Utg. Bengt Loman. Liber Läromedel, Lund 1974. 269 s.

En antologi där uppsatserna handlar om de frågor som först togs upp av den brittiske sociologen Basil Bernstein. Hans idéer om den begränsade koden hos arbetarklassens barn och den utvecklade koden hos medelklassens barn har vunnit

konsentrerer språket. Således kan en bringe også dette elementet inn under hovedsynspunktet: språklig konsentrasjon.

I artikkelen er de nevnte særegenhetene i Vesaas's prosa inngående drøftet i forholdet til normalprosaen. I innledningen sier Venås: "Også for norsk språkvitskap må det vera av interesse å koma etter med viktige særdrag i språket til Vesaas. Såleis er det mellom anna nynorsk mål ter seg eit hundreår etter at Aasen skapte landsmålet. Ein kunne gjerne nytte Vesaas til å illustrere den 'grunn til å vera' som landsmålet hadde og nynorsk har." Det er ord en kan underskrive.

Vestheim, Geir: Språk og klassereising — ein tradisjon i norsk arbeidarrørsl. Syn og Segn 1974, s. 195—210.

I språkdebatten de siste par årene har en rekke yngre språkforskere sterkt framhevet at bak den filologiske striden skjuler det seg en politisk-økonomisk klassestrid, og at det er nødvendig å ta utgangspunkt i dette forholdet når en skal diskutere hva for målform vi ønsker.

Geir Vestheim vil vise at det var slik språkspørsmålet ble vurdert av sentrale menn i arbeiderbevegelsen i mellomkrigstiden. Han tar særlig for seg skrifter av Halvdan Koht, Hans Vogt, Olav Rytter og Harald Kolltveit. Arbeiderpartiet er ikke lenger et radikalt klasseparti, men det har en språkpolitisk tradisjon som nå er aktuell på nytt, og etter Vestheims mening er det naturlig at denne tradisjonen blir en del av det kulturgrunnlaget arbeiderklassen må bygge på.

SVERIGE

Av Margareta Westman

Barnspråk i klassamhälle. Utg. Bengt Loman. Liber Läromedel, Lund 1974. 269 s.

En antologi där uppsatserna handlar om de frågor som först togs upp av den brittiske sociologen Basil Bernstein. Hans idéer om den begränsade koden hos arbetarklassens barn och den utvecklade koden hos medelklassens barn har vunnit

stark genklang även i Sverige. Men vare sig det beror på oklarhet hos Bernstein eller på felaktiga tolkningar av hans framställningar har det förekommit en hel del överförelingar när man sökt tillämpa Bernsteins tankegångar på svenska förhållanden. Detta gäller t.ex. ett resonemang i den svenska utredningen om skolans arbetsmiljö (SOU 1974: 53) där det på tal om "förmedlingen av stoffet" sägs att man med hänsyn till de sociala skillnaderna mellan eleverna kan använda "presentationsmetoder" som är "mindre verbalt laddade". Såvitt jag begriper menas här att elever med "dåligt" utvecklat språk skall undervisas med bilder eller liknande.

Just därför att Bernsteins idéer har anammats i så vida kretsar — och kanske också missförstått — kan den här boken anses ha särskilt stort intresse, och det mycket tack vare Bengt Lomans inledande sammanfattning där han nyanserar och klargör Bernsteins idéer men också kritiken mot dessa idéer. Utom uppsatser av Bernstein och Loman finns också bidrag av C. Bereiter, M. Coulthard, S. Engelmann, H. Ginsburg, M. A. K. Halliday, P. R. Hawkins, R. Hess, W. Labov, W. P. Robinson och V. C. Shipman.

Bengt Loman är nyutnämnd professor i nordisk filologi vid Åbo Akademi.

Hammarberg, Björn & Svensson, Bengt: Svenska som främmande språk — en lärarbok. Sveriges Radios förlag, Stockholm 1975. 144 s.

Boken behandlar framför allt vad författarna kallar ämnets didaktik, dvs. innehållet i undervisningen i svenska som främmande språk. Detta kräver en beskrivning av den nutida svenskans uppbyggnad och användning och en analys av de språkproblem som uppstår för elever med andra modersmål.

Framställningen är uppdelad i tre huvudkapitel. I det första diskuteras hur vissa drag i svenskans struktur fungerar i språket och iakttagelserna illustreras genom slående exempel på fel som begås av elever med andra modersmål, där "samma" förhållande får helt andra uttryck. Bland annat behandlas syntaktiska drag som uttrycker relationer i tid och rum och nominalfrasens böjning, men också uttal och ordkunskap tas

upp. Förhållandet mellan modersmålet och svenskan diskuteras i ett särskilt avsnitt. I det andra kapitlet ges exempel på hur svenskläraren kan ta itu med en inlärningsuppgift, bl.a. problem som reflexiva pronomen eller grav accent. I slutkapitlet diskuteras själva undervisningen.

Författarna har mångårig erfarenhet av undervisning i svenska som främmande språk. Hammarberg är anställd vid institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet, där han har hand om projektet Svenska som målspråk. Svensson forskar och undervisar vid institutionen för lingvistik vid Umeå universitet.

Holmlund, Carin: Barns talspråk ur socialpedagogisk synvinkel. Stockholms universitet, pedagogiska institutionen. IAN-rapport nr 118. 1974. 243 s.

En doktorsavhandling som gäller åttaåringarnas talspråk. Som grund för undersökningen ligger Bernsteins idéer om sociala språkskillnader mellan medelklassbarn och arbetarbarn. Holmlund har undersökt språket hos 30 barn, av vilka 15 var barn till fäder med akademisk examen och 15 var barn till fäder som var icke-fackutbildade arbetare utan annan allmän skola än grundskolan. Dessa barns språk spelades in i fyra olika situationer. Banden transkriberades och analyserades med hjälp av Loman—Jörgensens manual för segmentering i makrosyntagmer. Därefter undersöktes olika drag i de två barngruppernas meningsbyggnad i förhållande till dels barnens bakgrund, dels talsituationen.

Hultman, Tor G.: Liten svensk grammatik. 1. Grundbok. 2. Övningsbok. 104 s. och 83 s. Liber Läromedel, Lund 1975.

”Liten grammatik” är främst avsedd för blivande klasslärare. Författaren är lektor i ämnesteorin och ämnesmetodik i svenska vid lärarhögskolan i Malmö.

I boken beskrivs de grundläggande grammatiska förhållandena på ett konstruktivt sätt. Hultman presenterar centrala begrepp som *ord*, *sats*, *nominalfras*, *transformation*, *pronominalisering*, *passivering*. Det nya och uppfriskande med framställningen är att inga termer och begrepp presenteras för sin

egen skull, utan olika språkliga drag diskuteras i ljuset av barns (= människors) språkliga utveckling.

Boken visar på hur man kan utnyttja språkets grammatiska tillgångar. Läsarna-lärarna får hjälp med att se hur språket utvecklas, med att finna de positiva dragen i en uppsats.

Framställningen är både laborativ — många fyndiga övningar — och lekfull — roliga exempel. Kapitelrubriker som *Tre olika slags meningar*, *Att bygga ut meningar: koordination*, *Att förkorta sats*er och *Hur texter hänger ihop* antyder att det här handlar om en skapande grammatik snarare än om en beskrivande.

Boken är skriven för blivande klasslärare men kan säkerligen läsas med behållning av många andra kategorier. Både blivande svensklärare och andra som för sin egen skull vill öva upp känslan för en del grundläggande mekanismer i språket borde kunna ha glädje av Liten svensk grammatik.

Johannisson, Ture & Mattsson, Gösta: Svenska Akademiens ordlista under 100 år. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 55. Esselte studium, Stockholm 1974. 116 s.

Första upplagan av Svenska Akademiens ordlista kom ut 1874, och den tionde upplagan kom 1973. Professor Ture Johannisson ger en historik över de nio första upplagorna. Han behandlar dubbelformer, bruklighet, ordförklaringar, stavnings- och uttalsfrågor, språkvårdsaspekter och förändringar i ordförrådet. Universitetslektor Gösta Mattsson som är redaktör för den tionde upplagan beskriver redigeringsprinciperna. Han redovisar hur man strukit gamla ord — vilket framför allt gäller sammansättningar — för att bereda plats åt de nya orden. De nya orden behandlar han efter ämnesområde, efter tidpunkt då de kom och efter deras bildning. I särskilda avsnitt redogör han också för hur stavning, böjning och uttal anges, samt för hur man utökat ordförklaringarna i den senaste upplagan.

Maktsspråket, Om språket som medel för förtryck. Pockettidningen R nr 6 1973. Stockholm.

Temat i den här boken är hur språket hos myndigheter och

av myndigheter anlätade experter används som ett maktmedel. Innehållet utgörs dels av intervjuer med internerade i fängelser, skyddsanstalter etc. och med myndighetsrepresentanter som psykologer, sociologer, läkare, dels av autentiska exempel på myndighets- och expertspråk och dels av resonerande artiklar om detta slag av språk.

De olika inslagen (ca 25) är av skiftande kvalitet; ingen av författarna är språkman, och emellanåt framförs ganska svepande och måttligt analyserande uttalanden om språkets roll i maktutövandet. Men boken är viktig: den drar fram i ljuset språkliga problem som måste diskuteras i ett demokratiskt samhälle, och den har också väckt uppmärksamhet och debatterats i och utanför massmedierna.

Molde, Bertil & Westman, Margareta: Offentlig svenska. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 54. Stockholm 1975. 60 s.

En textbok som är avsedd att användas dels vid akademisk undervisning i praktisk svenska, dels i fortbildning av skrivande tjänstemän i förvaltningen. Huvuddelen av boken utgörs av aktuella texter som hämtats ur olika typer av officiella skrivelser, som författningar, offentliga utredningar, rapporter, brev från myndigheter till enskilda, samhällsinformerande broschyrer m.m. Som hjälpmedel för den språkliga analysen och bedömningen av texterna ges ett analyschema med bruksanvisning. Till analyschemat finns en samling autentiska exempel på sådana språkliga företeelser som kan vara värda att diskutera.

Den här boken talar inte direkt om hur ett bra språk ser ut, den ger inga lösningar. Avsikten är i stället att sätta i gång läsarna på så vis att de börjar granska sitt eget skriftspråk med nya ögon.

Författarna är anställda vid Svenska språknämnden.

Pettersson, Gertrud: Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Lund 1974. 163 s.

I denna doktorsavhandling undersöks språket i annonser

för två olika varutyper: personbilar och hygienvaror, dvs. sådant som hudkräm och tvål. Textmaterialet är hämtat från år 1951, 1959 och 1967. Vilka olika typer av textinslag som ingår i annonserna klargörs, och vad som närmare studeras är den egentliga löpande texten. Språkformen analyseras främst med avseende på meningarnas form — s.k. meningsfragment behandlas rätt ingående. Dessutom undersöks bl.a. fundamentens art och längd. Uttryck som har med sändare och mottagare analyseras, och däribland då bruket av frågor och uppmaningar.

I sista kapitlet gör Pettersson ett försök till kvantitativ innehållsanalys. Hon bygger därvid på Fillmores kasusteori och på Hallidays teorier om textfunktioner. Hon undersöker alltså de olika rollerna: Varan, Konsumenten, Sändaren och Expert. Hon beräknar hur ofta de förekommer i texternas meningar, och hon undersöker hur ofta någon av dessa roller utgör tema i texternas meningar. Hon visar också hur annons-språket förändrats under den studerade perioden.

Språket i bruk. Utg. Ulf Telemann & Tor G. Hultman. Liber Läromedel, Lund 1974. 296 s.

Antologin innehåller 12 uppsatser som alla tar upp vissa aspekter på språket i användning:

Björn Lindblom: Talet — ett fönster mot hjärnan

Eva Gårding: Den efterhängsna prosodin

Ulf Telemann: Ordklasser och satsdelar — finns dom?

Ragnhild Söderbergh: Barnspråkets grammatik

Bengt Loman: Ett experiment kring språket som klassmärke

Karl-Hampus Dahlstedt—Ulf Telemann: Folkmål som klass-språk

Christer Platzack: Om läsbarhet

Nils Erik Enkvist: Några textlingvistiska grundfrågor

Margareta Westman: Text i bruk 1

Peter Cassirer: Text i bruk 2

Tor G. Hultman: Text i bruk 3

Tor G. Hultman: Text i bruk 4.

Boken är en antologi som är tänkt och planerad som en enhet. Lindblom beskriver hur artikulationen styrs av hjärnan

och visar bl.a. hur fint hjärnan balanserar muskelenergi mot kommunikationseffekt. Gårding beskriver hur vissa gamla prosodiska skillnader mellan svenska och danska fortfarande lever kvar som skillnader mellan uppsvenska och skånska. Teleman diskuterar de traditionella ordklassernas och satsdelarnas psykologiska relevans. Söderbergh visar hur man i undersökningar och beskrivningar av små barns språkutveckling alltmer börjat ta hänsyn till språkets funktion. Loman beskriver ett experiment där olika grupper fick bedöma bandinspelade talares sociala hemvist. Dahlstedt och Teleman samtalar om bruket av dialekt från social synpunkt. Platzack ger en översikt över läsbarhetsforskning och visar på skillnader mellan den s.k. symptommetoden och den s.k. orsaksmetoden. Enkvist diskuterar bl.a. frågan hur texter rent innehållsmässigt hålls ihop och frågan om meningarnas ordning och logiska relation till varandra. I var sin uppsats analyserar Westman en tidningstext, Cassirer en novell av Pär Lagerkvist och Hultman en dikt av Göran Sonnevi. I slutuppsatsen diskuterar Hultman genren kiosklitteratur.

Språket och skolan. Utg. Inger Ahlgren. Liber Läromedel, Lund 1975. 95 s.

Boken är en antologi över temat språkutveckling och språkundervisning. Samlingen är ett resultat av arbetet inom en grupp av lingvister, nordister, psykologer och pedagoger som leddes av professor Sten Malmström.

I den inledande uppsatsen behandlar *Ragnhild Söderberg* barnets grundläggande språkinläring, och hon visar också hur den ökade kunskapen om språkutvecklingen hos det lilla barnet bör få konsekvenser för skolundervisningen. *Tove Skutnabb-Kangas* skriver en artikel om tvåspråkighet och drar också viktiga pedagogiska slutsatser som bland annat rör invandrarbarnens rätt att utveckla sitt modersmål. *Margareta Westman* diskuterar skolans skriftspråksnormer och föreslår bl.a. att man borde kunna försöka renodla olika språkliga huvudfunktioner i skrivträningen, och därvid också bedöma språket olika, dvs. efter funktionella normer. *Ebba Lindberg* ger ett konkret förslag till hur skolans skrivträning skall kunna bli

just mer funktionell än den är nu, vilket hon kallar "skrivstuga". En viktig punkt i hennes artikel är också idén att eleverna själva med viss ledning diskuterar varandras texter. *Stig-Göran Svensson* ger en översikt över språkperception: hur lyssnar vi till tal? hur läser vi? Han förklarar hur dessa s.k. passiva färdigheter är i hög grad aktiva och kreativa. *Inger Ahlgren* kommer delvis in på liknande tankegångar i sin uppsats om språket i psykologiskt perspektiv, där hon bl.a. har ett par intressanta avsnitt om döva barn och om afasi. Vidare har *Inger Ahlgren* en orienterande artikel om lingvistiska metoder. Boken avslutas med en uppsats om utveckling och dialogpedagogik av *Birgitta Qvarsell*, där hon sätter elevernas språkutveckling i sammanhang med hela den kognitiva utvecklingen, dvs. utvecklingen mot en fattbar världsbild och självbild. Boken är rätt lättläst och vänder sig både till svensklärare och andra intresserade, t.ex. föräldrar.

Språk och samhälle 2. Utg. Bengt Loman. Gleerups, Lund 1974. 231 s.

Språk och samhälle är den andra antologin med samma namn som utgivits av Bengt Loman. I denna volym behandlas språksituationen i Tornedalen. Följande uppsatser ingår:

Magdalena Jaakkola: Den språkliga variationen i svenska Tornedalen

Bengt Loman: Till frågan om tvåspråkighet och halvspråkighet i Tornedalen

Mirja Pinomaa: Finsk interferens i tornedalssvenskan

Irina Koskinen: Svensk interferens i tornedalsfinskan

Mirja Pinomaa: Meningsbyggnaden hos tvåspråkiga tornedalingar

Kerstin Nordin: Meningsbyggnaden hos åttondeklassister i Övertorneå

Gunnel Wrede: Skolspråket i Tornedalen — några synpunkter baserade på en undersökning av färdigheten i svenska

Bengt Loman: Attityder till tornedalssvenskan

Mogens Baumann Larsen: Omkring en testning af den regionale variation i tornedalsområdet.

Språkvårdsstudier. En antologi redigerad av Bertil Molde. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 53. Stockholm 1974. 229 s.

Antologin innehåller 14 uppsatser som alla utom en publicerats i tidskriften *Språkvård* 1967—1974:

Bertil Molde: Språkvården och språket

Gunnar Ljusterdahl: Språkvård i riksdagsprotokollet

Hans Karlgren: Konsten att undertrycka information

Einar Selander: Om att uttrycka sig exakt

Einar Selander: Teknisk terminologi — en nationell eller internationell angelägenhet

Bengt Sigurd: Språkvården i den nya kommunikations-situationen

Gun Widmark: Generationsskillnaderna i språket

Margareta Westman: Vanliga och ovanliga ord

Bengt Kinnander: Ett nyord i närbild

Catharina Grünbaum: Ordet *miljö* — i olika miljöer

Sigurd Fries: Harry Martinson och språket

Karl-Hampus Dahlstedt: Den nordiska språkgemenskapen

Bertil Molde: De nordiska språkens ställning — nuläge, framtidsperspektiv

Olavi Korhonen: Den samiska språkvårdens problem.

Svenskans beskrivning 8. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning 8. Lund 1974. Utg. Christer Platzack. Lunds universitet. Institutionen för nordiska språk.

Volymen innehåller följande 17 uppsatser:

Erik Andersson: Tidsadverbial och syntaktisk struktur

Lars-Gunnar Andersson: Om bisatser i svenskan

Robert Bannert: Kvantiteten i svenskan: en av de fonetiska mekanismerna med betydelseskiljande funktion

Roger Broo: Tvåspråkighet och språkgruppsidentitet

Gösta Bruce: Tonaccentregler för sammansatta ord i några sydsvenska stadsmål

Jan Einarsson: Projektet Talbanken

Eva Gårding: Sandhiregler för svenska konsonanter

Eva Gårding, Robert Bannert, Ann-Christine Bredvad-Jen-

sen, Gösta Bruce, Kerstin Naucmér: Talar skåningarna svenska?

Åke Hansson: Forskningsprojektet Etermediernas språk

Rolf Hedquist: Om citationstecken

Jerker Järborg: Grafotax i ordledsanalys

Arto Kirri: Diatesstudier i svenskt talspråk

Anne-Marie Londen: Det litterära talspråket. Om prosa-dialogens form och funktion

Anders Löfqvist: Subglottalt tryck och tonaccenter

Christer Platzack: Substantivsjuka och hörförståelse. En provundersökning

Mats Thelander: Samvariation i växlingen mellan dialekt och standardspråk

Carl Wilhelm Welin: Nominalfraser i sammanhängande text.

Teleman, Ulf: Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Studier i tillämpad nordisk språkvetenskap. Lund 1974. 282 s.

Boken är en handbok för grammatisk analys av verkligt språk. Analysen har utarbetats och förfinats i tillämpning både på talat och på skrivet språk, i forskningsprojekten Talsyntax och Skrivsyntax vid Lunds universitet. Här beskrivs hur man kan göra dels en satsdelsanalys, dels en ordklassanalys, kallad lexikalisk analys, som även omfattar kategorisering av satser och satsförkortningar. Det är emellertid den syntaktiska analysen som kräver det största utrymmet och mesta tankearbetet. Här behandlas inte bara de olika satsdelstyperna utan rätt utförligt behandlas också satser och satsförkortningar av olika slag.

När man analyserar verkliga texter i sin helhet kan analyseraren inte bara strunta i vissa konstruktioner utan allt måste ges en lösning. Detta gör att t.ex. sådant som satsflåtor, komparativkonstruktioner och olika slag av koordinationer diskuteras ganska mycket i handboken. Resonemangen illustreras hela tiden med exempel.

Handboken ger också konkreta anvisningar om hur resul-

taten av analysen skall ordnas för att kunna överföras på magnetband för databehandling.

Den analys som beskrivs här är den som bildar underlag till undersökningen i boken Bruksprosa (se Westman nedan).

Författaren är professor vid Roskilde universitetscenter.

Thelander, Mats: Grepp och begrepp i språksociolin. Ord och stil/Språkvårdssamfundets skrifter 6. Studentlitteratur, Lund 1974. 98 s.

Detta är en introduktion på svenska till det stora och viktiga fältet språksociologi. Boken inleds med en orientering om vissa grundläggande samhällsvetenskapliga begrepp och termer. Därefter diskuteras kommunikationssituationer och språkets användning. Så följer en redogörelse för tre klassiska undersökningar — Blom & Gumpertz, Bernsteins och Labovs — men även andra arbeten nämns, bl.a. Haugens, Fishmans, Lomans och Eskilstunaundersökningen i Uppsala. Olika metoder för undersökningar och olika modeller för talsituationer redovisas och diskuteras. Bara en fråga: gäller språksociologi alltid bara talspråk?

Boken är intressant, innehållsrik och även välskriven, så när som på ett visst termraseri. Den är försedd med personregister, sakregister och förklaringar och därtill en mycket utförlig litteraturlista, som inte bara omfattar direkt refererad litteratur.

Författaren är forskningsassistent vid Forskningskommittén i Uppsala för modern svenska (FUMS).

Westman, Margareta: Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod. Med bilagan Brukstexter. Liber Läromedel, Lund 1974. 240 + 106 s.

En gradualavhandling om det skriftspråk som används i praktiskt bruk. Undersökningsmaterial är samhällsinformerande broschyrer, dagstidningsartiklar, lärobokstexter och debattartiklar ur böcker och tidskrifter. Här redovisas mängder av fakta som rör grafiska förhållanden och textbindning, ordklassanvändning, syntaktiska förhållanden och ordförrådets struktur. Funna skillnader mellan genrerna signifikansprövas och sådana skillnader som befinns vara säkra diskuteras, och

försök görs att finna samband mellan olika språkliga drag. Ett par exempel: *att*-satser som objekt är särskilt frekventa i tidningstext. Samtidigt är anförings- och åsiktsverb särskilt vanliga i dessa texter. I broschyrtexterna har definitiva pronomen jämförelsevis låg frekvens samtidigt som vanliga substantiv har hög frekvens. I de texterna finns ett drag av upprepning av s.k. innehållsord som också märks i undersökningen av ordförrådets struktur.

I sammanfattningen görs ett försök att relatera de konstaterade språkliga skillnaderna mellan texttyperna till skillnader i textfunktion hos de fyra genrerna.

